

Справа „Гірт проти Сполученого Королівства” („Hirst v. the United Kingdom”)

У рішенні, ухваленому 6 жовтня 2005 року у справі „Гірт проти Сполученого Королівства” Суд постановив, що:

- мало місце порушення ст. 3 Першого протоколу до Конвенції (право на вільні вибори);
- не було необхідності розглядати окремо питання щодо можливого порушення ст. 10 (свобода вираження поглядів) та ст. 14 (заборона дискримінації) Конвенції.

Відповідно до ст. 41 Конвенції державу-відповідача було зобов'язано сплатити заявнику 23 200 євро на відшкодування судових витрат. Суд вважає, що саме визнання наявності порушення права заявника є достатньою компенсацією спричиненої йому моральної шкоди.

Обставини справи.

Заявник Джон Гірт, 54-річного віку, громадянин Великобританії, відбував покарання у вигляді довічного ув'язнення у в'язниці Рай Хілл (HM Prison Rye Hill) (Ворвікшир, Сполучене Королівство). 25 травня 2004 року він був (з огляду на певні обставини) тимчасово звільнений з місця позбавлення волі за спеціальним дозволом.

11 лютого 1980 року п. Гірт визнав себе винним у вчиненні вбивства задля пом'якшення відповідальності за цей злочин. Він був засуджений до довічного строку позбавлення волі, з правом клопотати про можливе пом'якшення покарання з огляду на певні обставини. Його тариф (tariff)¹ закінчився 25 червня 1994 року. Проте заявник продовжував відбувати покарання, оскільки Рада з питань помилування вважала, що він все ще залишався небезпечним для суспільства.

На п. Гірста як на засудженого поширювалася дія норми, закріпленої у ст. 3 Закону Сполученого Королівства „Про народне представництво” (1983 р.) (далі – Закон про народне представництво), яка містила заборону для цієї категорії громадян брати участь у парламентських чи місцевих виборах. Загалом, за підрахунками Уряду, дія цієї норми поширювалася на 48 тис. засуджених до позбавлення волі.

Заявник розпочав судовий процес у Високому Суді², посилаючись на ст.4 Закону Сполученого Королівства „Про права людини” (1998 р.) (далі – Закон про права

---

¹ Таким терміном у Сполученому Королівстві позначають частину строку позбавлення волі, яка вважається такою, що виконує функцію покарання злочинця та попередження вчинення ним злочину.

² Високий суд є однією із трьох самостійних судових установ Верховного суду Англії та Уельсу.

людини), і доводив, що ст.3 Закону про народне представництво суперечила Конвенції. 21 та 22 березня 2001 року відбулося слухання у справі заявника; проте його скаргу та наступну апеляцію на рішення суду першої інстанції було відхилено.

Зміст рішення Суду.

Заявник стверджував, що як особа, засуджена до позбавлення волі, він підпорядковувався загальній забороні брати участь у виборах, зокрема був позбавлений права голосу. Він вважав це порушенням ст. 3 Першого протоколу до Конвенції (далі – Перший протокол), а також ст. 14 та ст. 10 Конвенції.

Суд насамперед наголосив на тому, що ті права, які гарантуються ст. 3 Першого протоколу, є визначальними для встановлення та захисту основ ефективної та розвиненої демократії, основу якої становить принцип верховенства права; а також на тому, що право голосу є правом, а не привілеєм.

Проте права, закріплені цією статтею, не є абсолютними. Вони припускають обмеження. І державам-учасницям Конвенції надана можливість – у певних межах - на власний розсуд встановлювати межу здійснення цього права. Суд зазначив, що у країнах Європи існує багато способів організації виборчих систем та проведення виборчого процесу і що є очевидними відмінності в історичному розвитку, плюралізм культур та політичної думки, які сформувалися у державах-учасницях як історичний наслідок їх власного бачення демократії.

Проте будь-які обмеження права голосу мають встановлюватися виключно із законною метою і бути пропорційними. Такі обмеження не повинні суперечити свободі вираження поглядів людини саме у частині її бачення складу законодавчого органу. Іншими словами, вони покликані сприяти, а не суперечити забезпеченню повноти та дієвості виборчого процесу, який має за мету встановлення волі громадян шляхом надання їм загального виборчого права. Будь-який відхід від принципу загального виборчого права містить у собі ризик підриву демократичної сутності законодавчого органу, яка має впливати з факту його обрання на основі загального виборчого права громадянами держави та, як наслідок, ризик підриву демократичної обґрунтованості прийнятих ним актів. Виключення певної групи чи категорії населення країни з числа виборців має бути сумісним із цілями, що лежать в основі ст.3 Першого протоколу.

Розглядаючи питання про таку категорію громадян як особи, засуджені до позбавлення волі, Суд наголосив на тому, що вони продовжують користуватися в цілому всіма основними правами та свободами, гарантованими Конвенцією, крім права на свободу, з огляду на їх правомірне позбавлення волі, що не суперечить ст. 5

Конвенції (право на свободу та безпеку). Таким чином, ув'язнені не позбавляються їхніх прав, гарантованих Конвенцією, лише тому, що вони відбувають покарання у вигляді позбавлення волі і мають відповідний статус згідно з вироком суду. Крім того, ніде у системі Конвенції, яка визнає терпимість та толерантність ознакою демократичного суспільства, не міститься положення про те, що особа може бути автоматично позбавлена виборчого права лише задля того, аби не образити громадську думку.

Цей стандарт терпимості не примушував демократичне суспільство відмовитися вживати заходів для свого захисту від дій, спрямованих на нівелювання прав чи свобод, чітко закріплених Конвенцією. Положеннями ст.3 Першого протоколу, які забезпечують здатність особи впливати на склад законодавчої гілки влади, не виключається можливість обмеження виборчих прав, наприклад, щодо тієї особи, котра зловживала публічним становищем або ж чия поведінка загрожувала підривом верховенства права чи демократичних принципів суспільства. Однак межа позбавлення виборчого права, на думку Суду, не повинна визначатися довільно і принцип пропорційності, який вимагає встановлення очевидного та достатнього зв'язку між санкцією, з одного боку, та поведінкою й іншими обставинами, що стосуються конкретної особи, - з другого боку, все ж таки має бути дотриманий. Саме незалежний суд може забезпечити - шляхом застосування принципу змагальності - належний захист особи проти свавілля.

Суд нагадав, що ст.3 Першого протоколу не виокремлює й не обмежує ті цілі, які повинні переслідувати заходи, вжиті щодо обмеження права голосу. Уряд Сполученого Королівства стверджував, що захід, який було застосовано до заявника, мав за мету попереджати вчинення злочинів особами, засудженими до позбавлення волі, а також посилювати їхню відповідальність і повагу до верховенства права. Суд погодився з тим, що ст. 3 Закону про народне представництво може розглядатися як така, що відповідає окресленим вище цілям.

Стосовно пропорційності обмеження права голосу ув'язнених тій меті, яку воно переслідує, Уряд стверджував, що, по-перше, коло осіб, до яких застосовувалася заборона брати участь у виборах, було фактично окреслене у його заяві. А по-друге, така заборона стосувалася лише близько 48 тис. ув'язнених, - а саме тих, котрі були засуджені до позбавлення волі за вчинення тяжких злочинів, і не поширювалася на тих осіб, які були поміщені у тюрму попереднього ув'язнення за неповагу до суду або ж за несплату штрафів.

Однак Суд вважає, що 48 тис. осіб, позбавлених виборчого права з огляду на їх належність до категорії ув'язнених, є значною кількістю і тому не можна стверджувати, що наслідки такої заборони реалізовувати право голосу є малозначущими. Суд також звернув увагу на те, що не є однаковими і вироки, винесені щодо осіб, які вчинили злочини (позбавлення волі на строк від 1 дня до довічного), а зрештою й самі такі особи та вчинені ними злочини (від таких, що не становлять значної суспільної небезпеки, до тяжких злочинів). Крім того, постановляючи вироки у кримінальних справах, суди Англії та Уельсу у тексті самого вироку не вказують окремо про застосування позбавлення виборчого права засудженої особи, а тому, на думку Суду, не є очевидним прямий зв'язок між фактами кожної окремої кримінальної справи та таким позбавленням.

Стосовно позиції з цього питання законодавчої чи судової гілки влади у Сполученому Королівстві Суд зазначив, що не було жодного свідчення того, що Парламент Сполученого Королівства колись би робив спроби балансування конкуруючих інтересів чи оцінювання пропорційності загальної заборони права голосу ув'язнених тій меті, яку така заборона переслідує. Більше того, серед членів законодавчого органу навіть не виникло сумнівів, у світлі тенденцій сучасної карної політики та стандартів прав людини, щодо правильності збереження такої заборони стосовно всіх ув'язнених.

На думку Суду, було також очевидним, що проблема обмежень права голосу осіб, засуджених до позбавлення волі, була предметом обговорення та прийняття відповідного рішення саме Парламентом, а не національними судами. Національні ж суди, таким чином, не були уповноважені здійснювати оцінку цього обмеження.

Розглядаючи питання про наявність чи відсутність серед держав-учасниць Конвенції консенсусу саме з цієї проблеми, Суд зазначив, що хоча у деяких із них статус відповідних законів і був різним, проте беззаперечним був той факт, що, крім Сполученого Королівства, існували й інші держави, в яких усі без винятку особи, засуджені до позбавлення волі, позбавлялись права голосу³. Крім того, Суд зауважив,

---

³ Ув'язнені мають право голосу у 16 країнах, а саме: в Албанії, Боснії та Герцеговині (навіть якщо особа відбуває строк покарання за вироком Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії), на Кіпрі (проте ув'язнені повинні перебувати у день голосування поза межами в'язниці), у Данії, Ісландії, Іспанії, Литві, колишній Югославській республіці Македонія, Португалії, Словенії, Україні, Фінляндії, Хорватії, Чеській Республіці, Швейцарії та Швеції.

У 13 країнах ув'язнені іноді мають право голосу, а саме: в Австрії, Бельгії, Греції, Італії, Люксембурзі, Мальті, Нідерландах, Німеччині, Норвегії, Польщі, Румунії, Туреччині та Франції.

що закон у Сполученому Королівстві був менш загальним, аніж у інших державах-учасниках Конвенції. У ньому не лише були винятки щодо обмеження виборчого права осіб, позбавлених волі через неповагу до суду або ж через несплату штрафу, але й передбачалось, що таке обмеження скасовується одразу ж після звільнення особи з-під варти. Проте залишається фактом та обставина, що держави-учасниці Конвенції, в яких отримало законодавче закріплення загальне обмеження права голосу осіб, засуджених до позбавлення волі, або ж у яких було відсутнє законодавче положення про те, що ув'язнені мають право голосу, складають меншість. За підрахунками Уряду Сполученого Королівства кількість таких держав не перевищує 13. Більше того, навіть якщо є в принципі неможливим досягнення консенсусу щодо єдиного загальноєвропейського підходу до цієї проблеми, то це, на думку Суду, не може бути визначальним для вирішення даної конкретної справи.

Отож, хоча Суд ще раз наголосив, що сфера розсуду держави щодо встановлення обмеження права голосу була досить широкою, однак вона не була всеохоплюючою. Така ситуація була певним чином поліпшена завдяки прийняттю закону від 2000 року, який вперше надав право голосу особам, що перебувають у тюрмі попереднього ув'язнення; проте ст. 3 Закону про народне представництво й надалі залишилася в силі. Це позбавляло значну категорію осіб їхнього, закріпленого у Конвенції, права голосу. До того ж, таке позбавлення застосовувалося автоматично до усіх засуджених, які перебували у в'язницях, незалежно від тривалості строку позбавлення волі, природи та тяжкості вчиненого злочину чи інших обставин індивідуального характеру. Таке загальне та довільне обмеження життєво важливого для особи конвенційного права видається Суду перевищенням меж наданої державам сфери розсуду у цьому питанні і тому несумісним зі ст. 3 Першого протоколу. Отож Суд постановив, що мало місце порушення ст.3 Першого протоколу.

Беручи до уваги той факт, що держави-учасниці Конвенції використовували різні засоби для вирішення питання про право голосу осіб, засуджених до позбавлення волі, Суд залишив вирішення питання про вибір засобів захисту прав, гарантованих ст. 3 Першого протоколу, за законодавчим органом Сполученого Королівства.

Суд також постановив, що не було необхідності розглядати питання про можливе порушення ст.10 і ст.14 Конвенції.

У 13 країнах ув'язнені взагалі не мають право голосу, а саме: в Азербайджані, Болгарії, Вірменії, Грузії, Естонії, Ірландії, Латвії, Ліхтенштейні, Молдові, Росії, Словаччині, Сполученому Королівстві та Угорщині.

